

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 14

Nisan – 2008

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

EMPERYALİZMİN KISKACINDAKİ BİR MİLLETİN YAŞAMA HAKKININ ORGANİZASYONU VE KAHRAMANI MUSTAFA KEMAL (13 KASIM 1918 - 16 MAYIS 1919 İSTANBUL)

Yrd.Doç.Dr.Necati AKSANYAR

Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Kütahya-Türkiye

ÖZET

Bu çalışmada, I. Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi ile Türk Milletinin yaşama hakkının elinden alındığını gören Mustafa Kemal'in İstanbul'daki kurtuluş organizasyonlarını incelemeye çalıştım. 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldikten sonra tehlikeyi göremeyen devlet adamlarını uyarmaya çalışmış; devlet adamları ve padişahla görüşmeler yaparak kurtuluş çareleri aramıştır. Mondros Mütarekesi'nin İtilaf Devletleri'nin isteklerine göre uygulanmasını önlemek için kabinede yer almayı planlamıştır. Yöneticilerin buna sıcak bakmaması, bir ara hükümet darbesi yaparak iktidarı ele geçirme fikri olarak düşünülmüşse de vazgeçilmiştir. Türk Milletinin bağımsızlığının kazanılması için, kendi yurdunda milli bir devletin kurulmasının İstanbul'dan mümkün olmadığını görmüştür. Millete dayalı bir kurtuluşun Anadolu'ya çıkmak olduğunu bu dönemde anlamıştır.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Mustafa Kemal Atatürk, Yaşama Hakkı, Organizasyon, Mondros Mütarekesi, Ulus Devler

A NATION'S SURVIVAL ORGANIZATION IN THE FACE OF EMPIERIALISM AND ITS HERO, MUSTAFA KEMAL ATATURK

ABSTRACT

In this study I tried to investigate Mustafa Kemal Ataturk's independence organization in Istanbul after the Mondros Armistice following the World War I. When Ataturk came to Istanbul in November 13, 1918, he tried to warn the statesmen that were unaware of the danger and sought the solutions by meeting various statesmen and the Sultan. He planned to take part in the cabinet in order to prevent the Mondros Armistice from being implemented for the interests of the the Entente countries. Since the statesmen were not sympathetic to his being a part of the government, he considered a coup d'etat but later gave up that opinion. He understood that it was not possible for the Turkish people to gain its independence and to establish a nation-state from Istanbul. In this period, he realized that an independence based on people would only be possible by going to the Anatolia.

Key Words: World War I, Mustafa Kemal, Survival, organization, Mondros armistice, Nation-state

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamasıyla, savaştan galip çıkan İtilaf Devletleri, savaş öncesinde ve savaş devam ederken yaptıkları Osmanlı topraklarını paylaşma tasarılarını uygulama fırsatı buldular. Mütarekenin hükümleri sade bir ateşkes anlaşmasından fazlasını içeriyor, savaş sonunda yenik bir devlete imzalatırılan ağır bir barış antlaşmasının görevini yapıyordu. Kendi aralarında Osmanlı topraklarını bir türlü paylaşamayan Müttefikler, Ateşkes ile hemen uygulamaya geçmek, bu arada paylaşma tasarılarını sürdürüp tam istedikleri gibi bir barış antlaşması imzalamak istiyorlardı. Bütün bu durumlar, Amerika Başkanı Wilson'un savaş sonunda yayınladığı 14 Maddelik İlkelerine uygun olmadığı halde bu ilkelerden de yararlanmasını bilen İtilaf Devletleri Mütareke'nin 7. Maddesi ile Türk Yurdunu istediği gibi işgal etme hakkını kendisinde görüyor, Wilson İlkeleri ile de Anadolu'da yaşayan Azınlıkları Türkler'e karşı kullanma fırsatı buluyordu.

Türk Milleti, bu tehlike karşısında İstanbul Hükümeti'nin pasif davranması üzerine tarih boyunca göstermiş olduğu sağduyulu davranışlarıyla Milli Mücadele hareketini başlattı. İleri görüşlü bir asker olan Mustafa Kemal ise halkın başlattığı savunma hareketinin, düşmanı yurttan atmak ve Türk Milletinin yeniden derlenip toplanması için yeterli olmadığını seziyor, üstün teşkilatçılık yeteneği ile Türk Milletinin aradığı baş oluyordu. Bütün bu oluşumlar askeri bir teşkilatlanma gibi görünse de aslında yeni bir Türk Devleti'nin siyasi yapılanma sürecinin başlamasından başka birşey değildi. Türk Milletinin bağımsız yaşama idealinin arkasında yeni bir devlet kurma potansiyeli vardı. Bunların farkında olan Mustafa Kemal, Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra, İstanbul'a döndüğünde daha hızlı hareket edebilmek için önce siyasi faaliyetlerle Türk Milletine destek olmaya çalışmış, bunun olmayacağını farkedince de, zaman kaybetmeden Anadolu'ya çıkıp askeri dehasını ve halkı teşkilatlandırma yeteneğini, kısacası devlet adamı olma özelliklerini göstermiştir.

1. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞININ SONA ERMESİ

Osmanlı İmparatorluğu son iki yüzyıl boyunca yenileşme çabaları göstermiş, fakat başarılı olunamamıştı. Yirminci yüzyıla girildiğinde ise topraklarının Avrupa kıtasında bulunan bölümünü kaybetmişti. Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçilik akımının etkisi (Aksanyar, 2002: 252-259) ve Rusya'nın sıcak denizlere inmek amacıyla kendisine Balkanlardan bir köprü kurmak istemesi, Slavlar'ı Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtmasına neden oldu. Böylece Balkan Savaşları ve onu izleyen Birinci Dünya Savaşı, Türkler'in Osmanlı topraklarını kurtarmak amacıyla katıldığı savaşlar olmuştu. Savaşın son yıllarına bakacak olursak; Mustafa Kemal Paşa, Velihaht Vahdetin ile (Almanya) seyahat dönüşü ikinci defa Yıldırım Orduları Grubu'na bağlı 7. Ordu Komutanlığına tayin edilmişti. (Ateş, 1991: 90-91) Bu bölgede, Osmanlı Padişahının cihat çağrısından etkilenmeyen Arap Ülkeleri, İngiliz ve Fransız işbirliği ile, bize karşı savaş haline geçmişti. Filistin topraklarını işgal eden İngilizler,

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 14

Nisan – 2008

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Suriye'ye doğru ilerliyordu. Batı Cephesinde ise, yıpratma savaşı Alman kuvvetlerini günden güne eritmekteydi. Rusya ve Romanya'nın savaş dışı kalmaları Almanya'yı Doğu Cephesinde serbest bıraktı. Almanya'nın doğudaki kuvvetlerini batıya kaydırması durumunda İngiltere, Mezopotamya ve Suriye'deki kuvvetlerini azaltmak zorunda kalacaktı. Savaşa A.B.D.'nin katılması ise zaman istiyordu. Bu durumda İngiltere Başbakanı Lloyd George 5 Ocak 1918'de yaptığı bir konuşmada (Ateş, 1991: 90-91) Türkler'in başkentinde gözleri bulunmadığını, Türk halkına dayanan bir Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığına karşı olmadıklarını belirtti. Bu konuşma ve Başkan "Wilson'un on dört maddesi" ve hatta Ekim 1917'de Mustafa Kemal Paşa'nın, ülkenin içinde bulunduğu kötü durumu ve savaşın kazanılması umudunun bulunmadığını bildiren mektubu da, Enver Paşa üzerinde barış istemesi için etkili olmadı. (Aybars, 1984: 99). Fakat 29 Eylül 1918'de Bulgaristan'ın yenilerek ateşkes imzalaması Almanya ile ilişkimizi koparıncaya yalnız kalmıştı. Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi üzerine "İngiliz ve Fransızlar Trakya'da 7 Tümenlik bir kuvvet kurup, İstanbul ve Boğazlar üzerine harekete hazırlanıyorlardı. Bu sebeple İzzet Paşa hemen mütareke aradı" (Armoğlu, 1975:452) ve "Wilson ilkeleri doğrultusunda bir ateşkes imzalama yolundaki niyetlerini açıkladıktan sonra" (Yavuz, 1990: 38) Mütareke, 30 Ekim 1918'de imzalandı.

Mütarekenin imzalanmasıyla Türkler için Birinci Dünya Savaşı bitmişti belki, ama savaşın sonunda toprakları işgal edilmiş olan Almanya ve Bulgaristan'dan daha kötü durumlar onları bekliyordu. Çünkü, Türkler'in yaşadığı yerler sanayileşmiş büyük batılı devletlerin iştahını kabartıyordu. İtilaf Devletlerinin savaş öncesinde kendi aralarında yaptıkları paylaşma tasarıları gereğince, Mondros Mütarekesi'nin yedinci maddesini kullanarak Anadolu'yu işgal etmeye başlamaları, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde yeni bir savaşın başlamasına yol açtı.

Mustafa Kemal Paşa, önce devletin başında aktif görev alarak Türk Milletinin, bağımsızlık karakterine uygun bir şekilde yönetilmesini sağlamaya çalıştı. Mondros Mütarekesi gereğince asker ve silahlarımızın toplanıp İtilaf Devletlerine teslim edilmesini engelleyebileceği konumlarda bulunmasının memleket için en faydalı görev olacağını düşündü. Fakat bunun mümkün olmayacağını görünce Anadolu'ya geçip, tarihi boyunca zor durumlarda güçlendiğini ve birleştiğini bildiği milleti için komutanlık yapmaya karar verdi.

1.1. MONDROS MÜTAREKESİ

Mütareke'nin imzalanışında; her şeye rağmen ülkeyi, İtilaf Devletleri'nin eline teslim etmeyi savunan bazı unsurlarla, İmparatorluğun enkazından İtilaf Devletleri'nin bağışlayabileceklerinden çok daha fazlasını kurtarabilmeyi amaçlayan, Türkler'in birlik beraberlik duygusuna güvenenler arasındaki mücadele vardır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına gelindiğinde Osmanlı tahtına İttihatçılara ve dolayısıyla savaşa karşı, mutlakiyetçi bir kişi olan VI. Mehmet Vahdettin çıktı. (Akşin, 1983: 592-600) Bu arada Suriye ve Irak cephelerinde ordularımızın durumu kötüye gidiyordu.

Özellikle Bulgaristan'ın teslim olması bizi askeri yönden zor durumda bırakmış, İstanbul ve Boğazlar tehdit altına girmişti.”Ülkeyi yöneten İttihat ve Terakki'nin liderleri umutlarını yitirmiş ve birbirlerini suçluyorlardı” (Aybars, 1984: 99) Milne Orduyu Bulgaristan'dan Trakya'ya doğru ilerlerken Osmanlı Devleti de mütareke yapmaya karar verdi. Talat Paşa'nın 5 Ekim'de Wilson'a yaptığı müracaat cevapsız kaldı. (Belen, 1983: 8).¹ ”Bunun başlıca nedeni İstanbul'un Trakya'dan yaklaşan tehlikeyi iyice hissetmesini ve İngiliz donanmasının Çanakkale önünde toplanmasını sağlamaktı”. (Belen, 1983:8)

Dört yıl süren savaş boyunca Türkler dünyanın en büyük devletleriyle Irak, Suriye, Kafkasya, Çanakkale ve Galiçya gibi cephelerde savaşmış, 1918 yılı sonunda kaynakları tükenmişti (Aybars,1984: 99)².”Bu koşullar altında 7 Ekim 1918'de Hükümet, Mebusan Meclisinde güvensizlik oyu aldı ve ertesi gün Sadrazam Talat Paşa istifa etti” (Aybars, 1984: 99).Yeni hükümeti kurma görevi Ahmet İzzet Paşa'ya verildi (Kinross, 1994: 159). Mustafa Kemal'e göre, bu hükümetin başına getirilebilecek tek adam İzzet Paşa'ydı. O da, savaşa karşı çıkmış, siyasi görüşleri ılımlı olmakla beraber, yurtsever bir adamdı. İttihat ve Terakki'ye karşı öteden beri cephe almış, milliyetçilere daha yakınlık göstermişti. Padişah da kendi yakınlarından olan ve kendisi gibi İttihatçıların politikasına karşı olan bu kişiye hükümeti kurma görevini vermekle ulusçu-meşrutiyetçi gruba karşı güçleneceğini (Akşin, 1983: 593-598) düşünerek bu değişikliği onaylamıştı. Suriye Cephesi'nde bulunan Mustafa Kemal Paşa, bu yeni kabinede Harbiye Nazırı olarak yer almak istemiş ve bunun nedenini şöyle açıklamıştır:

-“Ben sulhun çabuk gelmeyeceğini biliyordum. Sulha kadar çok buhranlı vaziyetler karşısında kalacaktık. İşte bu sıralarda vatana ciddi hizmetlerde bulunabileceğim kanaatinde idim”. (Atay, 1944:5) Bu düşünce ile Yıldırım Orduları Kumandanlığı'nda bulunan Mustafa Kemal Paşa, Suriye'den bir telgraf çekerek kabine hakkındaki düşüncelerini ve askerlerinin durumunu anlatmış, barış istemekten başka çare kalmadığının, Baş Yaveri tarafından Sultan'a açıklanmasını istemiştir. (Kinross, 1994:160) Mustafa Kemal Paşa, siyasi alanda bulunduğu ilk girişiminde başarılı olamadı ve bu kabinede yer alamadı, hatta onun istediği makama İzzet Paşa hiç kimseyi atamadı. Fakat Mustafa Kemal'in tavsiye ettiği Fethi Bey, Dahiliye Nazırlığına, Rauf Bey de Bahriye Nazırlığına getirildi. İsmet Bey ise Harbiye Nezareti Müsteşarlığına atandı. “Mustafa Kemal'in eksikliğine rağmen bu, içinde milliyetçilerin yer aldığı ilk kabineydi. İlk işi de mütareke yollarını araştırmak olacaktı”.

¹ Türkiye'nin, Wilson'un cevabını beklemeye tahammülü yoktu. İzmir Valisi Rahmi Bey aracılığı ile İngilizlere de ayrıca barış teklifi yapıldı. İngiltere, bu teklifi komutanla görüşebilirsiniz diye reddetti.

² Filistin Cephesinde, 19 Eylül'den 26 Ekim 1918'e kadar süren İngiliz taarruzunda, yalnız Yıldırım Orduları Grubunun kayıpları: 75 bin esir, 360 top, 800 makineli tüfek, 210 kamyon, 44 otomobil, 89 lokomotif, 468 yük ve yolcu vapuru idi. Bu kadar araç ve silahlı tüm istiklal savaşında güçlüklerle tamamlayabildiğimizi hatırlarsak, kayıpların büyüklüğü daha iyi anlaşılır.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 14

Nisan – 2008

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Yeni sadrazam, Büyükkada'da esir bulunan (Belen, 1983: 9) İngiliz Generali Tawshand'ı aracılığı kabul etmesi üzerine serbest bıraktı. (Aybars, 1984: 100) General Tawshand'ın aracılığı olumlu sonuçlandıktan sonra, 23 Ekim'de İngiliz Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Calthorpe, Mütareke için kendisinin görevlendirildiğini bildiren, delegelerin görüşmeye gönderilmesini isteyen bir mektup gönderdi. (İlgazi, 2002: 223-237)

Padişah delege olarak Damat Ferit Paşa'yı tercih ediyordu fakat İzzet Paşa'nın kararlı davranışı sonunda vazgeçti. (Aybars, 1984: 100) Kabine, Bahriye Nazırı Albay Rauf Bey'i heyet başkanlığına seçerek, Reşat Hikmet ve Sadullah Beyleri de delegeliğe tayin ederek bir heyet oluşturdu. (Belen,1983: 10)

Padişah bu heyete “Hilafet-i Celile ve Saltanat-ı Seniye ve Osmanlı Hanedanı'nın hukukunun bütünlüğünün dokunulmazlığının sağlanması ve ayrıca bazı eyaletlere idari muhtariyet tanınması, fakat siyasi muhtariyet verilmemesi” gibi son kısmı pek açık olmayan bir talimat verdi. (Aybars,1984: 100) Heyete asıl talimatı 24 Ekim'de Hükümet verdi. Wilson'un barış bildirisinin çok etkisinde kalmış bulunan Hükümet, iyimser bir biçimde; Hükümet yönetimine karışılmaması, ülkenin hiçbir yerine yabancı askerin çıkartılmaması, Alman yardımı sona erdiğine göre İtilaf Devletlerinin para yardımı yapması, Yunan gemilerinin geçmemesi koşuluyla Boğazların açılacağı ve askerin terhis edileceğini bildirdi. (Aybars, 1984: 105-107)

Bu görüşlerle yola çıkan Osmanlı Heyeti, Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda, Agamemnon Zırhlısı'nın üzerinde Amiral Calthorpe'un sunduğu barış şartlarını aynen kabul etti ve Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918'de imzalanarak ateşkes emri iki tarafça kabul edilmiş oldu. İstanbul'a dönen heyet, 1 Kasım Cuma günü padişaha bilgi vermek için saraya gittiğinde, padişah delegeleri kabul etmeyerek hoşnutsuzluğunu gösterdi. “Fakat kısa bir süre sonra görüşünü değiştirdi ve şartlar çok ağır olmasına rağmen kabul edelim. Biz sonra İngilizler'in müsamahasına nail olacağız diyerek, İngilizler'e kaderini teslim etti”. (Aybars, 1984: 110) Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda bütün gücümüzü kaybettiğimizi, artık tek başımıza bu durumdan kurtulamayacağımızı, Saltanatın sürdürülebilmesi için büyük bir devletin yardımına ihtiyacımız olduğunu düşünen Padişah VI. Mehmet Vahdettin, yayınladığı bildiride bu düşüncesini açıkça dile getirdi: (Aybars, 1984: 110) “Galip devletlerle yapılan mütareke millet, devlet ve memleketin selamet ve emniyeti için lüzumludur. İşgal kuvvetleriyle iyi münasebet tesis olunarak bunların memlekete medeniyet, halka refah getireceklerini, bu itibarla, gelecek yabancı işgal kuvvetleri hangi din ve millete mensup olursa olsunlar, kendilerini Türk misafirperverliğine yakışır bir biçimde karşılanması lüzumu, şunun veya bunun tahrik, teşvik ve iğfaline kapılarak bu misafirlere karşı herhangi bir suret ve şekilde muhalefet ve mu'zamata girişilmemesi...”. Bu bildiri 15 Nisan 1919'da dağıtılarak halka duyuruldu.

Bu sırada, aceleci ve şahsi kararlarıyla, Osmanlı Devleti’ni Almanya’nın yanında I. Dünya Savaşı’na (1914-1918) sokan İttihat ve Terakki liderleri, Mütarekeden sonra İngilizlerin İstanbul’a geleceğini düşünüp, derhal partiyi dağıtma kararı alarak ülkeyi terktiler. (Belen, 1983: 14)³ Mevcut Hükümet ise olağanüstü iyimser davranarak, Mütarekede kayıtsız şartsız teslim hissini verecek açık hükümler olmasına rağmen, Mütarekenin imzalandığı tarihteki sınırın muhafaza edileceğine inandı. Mütarekeyi imzalayan Rauf Bey, İstanbul’a döndükten sonra gazetecilere yaptığı açıklamada; “...mütarekeyi imzaya giderken bugünkü gibi sevinçli döneceğimi tahmin etmiyordum. İngilizler çok açık kalpli ve samimi hareket ettiler. Bu mütareke ile devletimizin istiklali, saltanatımızın hukuku tümüyle kurtarılmıştır. Bu mütareke galip ile mağlup arasında yapılmış bir mütareke değil savaş halinden çıkmak isteyen denk iki devletin aralarındaki düşmanlığı durdurmaları durumu gibi bir şeydir” (Aybars, 1984: 109) diyerek bu konudaki iyi niyetli düşüncelerini açıklamıştır. Mütareke sırasında Amiral Calthorpe’un Rauf Bey’e verdiği gizli mektupta; İstanbul ve Boğazlar’a Yunan askerinin sokulmayacağı, İstanbul’da asayişin korunduğu sürece işgal edilmeyeceği, İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında iyi ilişkiler kurulması için kendi hükümetinin politikasını değiştirmek yolunda çaba göstereceğini belirtmiştir. Bütün bunlara inanan Rauf Bey de, Mütareke sonrası verdiği demeçte: “İstanbul’a bir tek düşman askeri bile çıkmayacağını ve Adana’nın da işgal edilmeyeceğini” (Aybars,1984: 109) belirtmiştir.

Bu gelişmeler karşısında Sadrazam İzzet Paşa da savaşı sona erdirdiği için, Rauf Bey’i tebrik etti ve Calthorpe’a teşekkür telgrafi gönderdi. Ayrıca, valiliklere 2 Kasım’da telgraf çekerek bu başarıdan söz etti. Mondros Ateşkes Antlaşmasına İtilaf Devletleri dış görünüşte Osmanlı Devletini ve Türk Milletini yok edici hükümler koymaktan kaçınmış olsalar da, mütareke, basit bir ateşkes emrinden daha fazlasını kapsamaktaydı. Mütarekenin asıl geçerli olan İngilizce metni ise daha farklıydı. Örneğin 24. Madde’nin, Türkçe metninde; *Vilayat-ı site*, yani *altı vilayet* terimi kullanılmakta iken, İngilizce’inde ise; *Six Armenian vilayets* (Aybars, 1984: 109) denilmesi, Doğu Anadolu’da bir Ermenistan kurulmak istendiğini açıkça belli ediyordu. İtilaf Devletleri’ne, güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum karşısında istedikleri herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkı veren 7. Madde, Mütarekenin en tehlikeli kısmıydı. Bu madde ile İtilaf Devletleri azınlıkları kullanarak, Anadolu’da karışıklıklar çıkartacaklar ve güvenlik sorununu gündeme getirerek işgalleri dünya kamuoyuna açıklanabilecek hale getireceklerdi.

---

³ Talat, Enver, Cemal Paşalar’la cemiyetin ileri gelenlerinden beş kişi bir Alman torpidosu ile 1-2 Kasım gecesi Sivastapol’a kaçtılar.

I. Dünya Savaşı öncesinde, Osmanlı Devleti'nin topraklarını kendi aralarında bir pasta gibi paylaşan İtilaf Devletleri, savaş başladıktan sonra taraf değiştirmesi için en güzel dilimi İtalya'ya sunmuşlardı. Gizli anlaşmalara göre: Arap ülkeleri elden çıkıyor, Maraş'la birlikte Kilikya'ya doğru altı vilayetimizde Ermenistan kurulması kararlaştırılıyordu. Antalya ve çevresi İtalya'ya, Kilikya ve çevresi de Fransa'ya veriliyordu, Fransa'nın nüfuz bölgesi Sivas'a kadar uzanmaktaydı. Bu arada, Çarlık rejiminin yıkılması ve Rusya'nın Brest-Litovsk antlaşması ile savaştan çekilmesi üzerine, İstanbul ve Boğazlarla ilgili özel bir rejim kurulması öngörülmüş, Doğu Trakya ise Yunanlılara verilmişti. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın toprak hükümleri dışında kalan maddelerinin tamamının devletin egemenlik haklarını kısıtlayıcı yanları vardır. Bunlar arasında, özellikle ordunun terhis edilmesi, silahsızlandırılan kara ve deniz kuvvetlerinin statüsü, haberleşme ve ulaşım araçlarının, ticaret ve iş işlerinin bile İtilaf Devletlerinin denetimi altına alınması (İlgazi, 2002: 225), Osmanlı Devletinin hükümlerlik haklarının ne derece kısıtlanmış olduğunu açıkça ortaya koymaktaydı. Böylece Osmanlı devlet adamları, Wilson İlkeleri'ne ve İngilizler'e güvenerek Osmanlı Devleti'nin tarihe karışmasını ve Türkler'in yok edilmesini sağlayacak bir ortama farkında olmadan yol açmışlardı.

1.2. MUSTAFA KEMAL'İN MONDROS MÜTAREKESİ'NE ELEŞTİRİLERİ

Mustafa Kemal Paşa, I. Dünya Savaşı'nın sonlarında devletin içinde bulunduğu durumu bütün ayrıntılarıyla eleştiren bir rapor hazırlayarak 20 Eylül 1917'de Başkomutanlığa sundu. Bu raporunda:

- Mülki idare güvenilmeyecek durumdadır,
- Ticari ve iktisadi hayat felce uğramıştır,
- Ordu madden ve manen çökmüştür,

Bu durumda en tehlikeli çarpışmaların beklendiği cephede ordunun kaderinin yabancılara verilmesi yanlıştır. (Yavuz, 1990: 36)⁴

Görüldüğü gibi Mustafa Kemal Paşa, ordu yönetiminin dahi yabancılara verilmesine karşıdır. O halde, Mondros Ateşkes Antlaşması için yaptığı değerlendirme, onun duruma nasıl baktığını çok iyi özetler: "...bu mütarekename ile Devlet kendisini teslim etmiştir". (Belen, 1983: 17)

⁴ Başkomutanlık bu raporu dikkate almadı ama acı haberler çabuk geldi, Filistin ve Kudüs düşman eline geçti...Falkenhayn başarısızlıkları nedeniyle görevden alındı yerine Liman von Sanders atandı.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 14

Nisan – 2008

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Mustafa Kemal Paşa, Suriye’deki 7. Ordu Komutanlığına ikinci kez atanışında, durumu çabuk kavramak, çabuk karar vermek, kararını hızla uygulamak ve sorumluluktan çekinmemek gibi büyük komutanlık özellikleri ile ordusunu Halep’in kuzeyine çekmeyi başararak cephedeki durumu yönlendirdiği gibi, İstanbul’daki siyasi durumu da yakından takip ediyordu. Mustafa Kemal, cephelerin durumunu iyi bilen bir insan olarak, Bulgaristan’ın savaştan çekilmesini de hesaba katmış, bir an önce askeri harekâtın durmasını sağlayacak bir mütareke imzalanması gerektiğini, üstelik kabinenin istifasının kaçınılmaz olduğunu düşünüyordu. Ona göre, yeni bir hükümet kurulmalıydı. Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti yenik düşmüş olmasına rağmen Mustafa Kemal Paşa, katıldığı bütün cephelerde başarı kazanmış olmanın verdiği alışkanlıkla kendisini ruhen yenik kabul etmiyordu. Mütareke, onun için yeni bir mücadele döneminin başlangıcı olacaktı. Birinci Dünya Savaşının sonunda imzalanacak barış antlaşmasının adil olmayacağı kanaatinde idi. Gerçek barışın bir mücadeleden sonra kazanılacağını düşünüyor, böyle bir ortamda yenilgiyi kabullenmiş olan Osmanlı Devletini tümüyle çökmekten kurtarabilmek için güvenilir bir arkadaş grubuyla birlikte hükümette yer almak yararlı olabileceğinden Harbiye Nazırı, dolayısıyla Başkumandan vekili olmayı planlıyordu. (Aydemir, 1966: 381)⁵ 14 Ekim’de Padişahın Baş Yaveri Naci Eldeniz’e gönderdiği çok gizli bir telgrafta, sadrazamlığın Tevfik Paşa yerine İzzet Paşa’ya verilmesinin daha uygun olacağını belirtmiş, aynı zamanda yeni kabinede kendisiyle birlikte Fethi Okyar, Tahsin Uzer, Rauf Orbay, İsmail Canbulat ve Azmi Bey’e görev verilmesini dilemişti. O, kendisi için Harbiye Nazırlığını istemişti. Gerçekten de onun öngördüğü gibi yeni Nazırlık görevi verilmiş fakat kendisi hükümete alınmamıştı. Vahidettin kendisine sunulan Mustafa Kemal’in telgrafını İzzet Paşa’ya göstermiş ama, İzzet Paşa Harbiye Nazırlığını da kendisi üstlenmişti. (Bayur, 1990: 164-167) Bu sırada Enver Paşa daha İstanbul’dan kaçmamıştı. Dr. Adnan Adıvar, Enver Paşa’nın “Bu İzzet Paşa’nın işi değil, onun altından ancak Mustafa Kemal kalkar” dediğini duyduğunu ve Enver Paşa’nın Mustafa Kemal’i desteklediğini söylemektedir. İzzet Paşa’nın bu düşüncelerinde samimiyeti, ne derece içten olduğu Milli Mücadele döneminde ortaya çıkmıştır. (Bayur, 1990: 166) Bunda, Mustafa Kemal’i fazla tutkulu bulan Padişahın mı yoksa onun söz konusu bakanlığa getirilmesinden çekinen İzzet Paşa’nın mı daha etkili olduğu konusunda kesin bir şey söylenemez. (Bayur, 1990: 166)⁶ 1916’da yeni bir Bab-ı Ali baskınına kalkışan Yakup Cemil’in Harbiye Bakanlığına ve Başkomutan Vekilliğine Mustafa Kemal’i getirmek istediğini söylemesine ilişkin anıların saray ve hükümet çevrelerini bazı kuşkulara düşürmüş olması mümkündür. Kabinede yer alamayınca (Turan, 1991: 151), kendi başına Mütareke koşulları ile mücadeleye karar verdi.

⁵ Bu bakanlıktan ne beklediği, Şevket Süreyya Aydemir tarafından şöyle izah edilir: “Müttefik Devletlerin Türkiye’yi parçalama fikrinin kendi menfaatlerine de aykırı olduğuna, dolayısıyla bozulacak Orta Doğu dengesinin er geç onları da buralardan sürükleyeceğine inandırabileceği düşüncesi”.

⁶ Rauf Orbay hatıralarında İzzet Paşa’nın Mustafa Kemal’in Harbiye Nezaretine tayinini çoktan uygun gördüğünü, bunun için nezareti kendi üstüne aldığını, barış yapıldığı zaman Mustafa Kemal’i İstanbul’a çağırıp nezareti kendisine vereceğini, yapılmazsa Anadolu’ya yönelecek düşman istilasına karşı en muktedir kumandan olarak onu gördüğü için cephede çalışmasının daha faydalı ve önemli olduğunu söylediğini belirtmektedir.

1.3. YILDIRIM ORDULARI'NIN LAĞVI

31 Ekim 1918'de Yıldırım Orduları Komutanlığı'na atanan Mustafa Kemal komutanlığı Liman Von Sanders'den devraldı (Onar, 1995: 1)⁷. Mustafa Kemal, “Mütarekeyi kayıtsız şartsız bir teslimden de daha kötü bir şey olarak görüyor, Türkler'in nerdeyse düşmanın ülkeyi ele geçirmesine yardıma söz verdiklerini, İtilaf Devletlerinin her dediği kabul edilirse memleketin boydan boya işgal edileceğini ve sonunda hükümeti de düşmanların kuracağını kabineye anlatmak istiyordu. Sonradan, bunu görebilmek için falcı olmaya gerek yoktu! diyecekti”. (Kinross, 1994: 166)⁸ Elindeki kuvvetlerle Türk'ün hak ve istiklalini korumak isteyen Mustafa Kemal Ateşkes koşullarını tanımak istemiyor ve İstanbul ile yaptığı yazışmalarda bunu vurguluyordu. Hatta, İskenderun'u işgal etmek isteyen İngilizlere ateşle karşılık vereceği yolundaki sözleri İstanbul Hükümeti'ni kızdırmış ve kesin yenilgiye uğradığımız için anlaşma yapıldığı kendisine hatırlatılmıştı. (Yavuz,1990: 40) 4-5 Kasım'da Harbiye Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta “mütareke şartları hakkında yanlış anlayışlar ve zanlar giderilmedikçe, orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak, tutkuların önüne geçmeye” (Turan, 1991: 151) olanak bulunmayacağını belirtti. (Onar, 1995: 18)⁹

Mustafa Kemal Paşa, aynı tarihte gönderdiği başka bir telgrafta da İngilizler'in değişik gerekçelerle İskenderun'a asker çıkarıp 7. Ordu birliklerini güç duruma sokmak istediklerini ve bunu engellemek için “Üçüncü Kolordu, 20. Kolordunun geri çekilmesi tamamlanıncaya kadar İskenderun'a birlik çıkarmayı ateşle engelleyecektir” diyerek İskenderun'u bir işgal tehlikesi karşısında savunma fikrinde olduğunu belli etti. Genelkurmay Başkanlığı'na 6 Kasım 1918 tarihinde gönderdiği telgrafta ise;

“İngilizler'in Halep dolaylarındaki ordularını beslemek için İskenderun'dan yararlanmak istemelerinin doğru olmadığını, çünkü Halep kentinde milyonlarca yiyecek bulunduğunu, Mütareke'nin 21. maddesine göre, gerçekten Halep'teki İngiliz ordusuna yiyecek yardımı gerekirse pek çok yiyecekleri bulunan Kilis-Antep yöresinden özel düzenlemelerle yiyecek satılabileceği gerçeğini ileri sürerek, asıl amacın İskenderun'u işgal etmek, İskenderun-Kırıkhan-Katma yolu ile Antakya-Dircemal-Ahterin çizgisinde bulunan Yedinci Ordu'nun geri çekilme yolunu kesmek ve bu orduyu, Musul'da yaptığı gibi teslimden kaçamayacak bir duruma sokmaktır. İngilizlerin, Ermeni çetelerini bugün İslahiye'de eyleme geçirmiş olmaları da bu görüşleri doğrulayacak durumdadır” diyen Mustafa Kemal sözlerini;

⁷ Atatürk, Yıldırım Orduları Komutan Vekilliğine atanmıştı. Gerçek görevi Yedinci Ordu Komutanlığı'ydı. Koşullar Yıldırım Orduları'nın başında bulunmasını gerektirdiğinden, Adana'ya gelmek zorunda kaldı. Komutanlığını geçici olarak boş bıraktığı Yedinci Ordu'ya askerlik kuralları gereği General Ali Fuat Cebesoy'un vekillik etmesini önerdi.

⁸ Mustafa Kemal, Ahmet İzzet Paşaya çektiği telgrafta (8 Kasım) İngilizlerin Payas-Kilis çizgisine kadar olan yerlerin kendilerine bırakılması yolundaki isteklerine değinerek, bu tür dilekler birbirini izleyecek olursa, “Türk ordularının yöneticilerinin, hatta Osmanlı Bakanlar Kurulunun Britanya Hükümetince seçilmesinin gerektiği” gibi isteklerle karşılaşılacağını vurgulayarak oldukça ağır bir eleştiride bulunmuştu. (Turan, 1991:151)

⁹“ Pek önemli olarak içtenlikle iletirim ki, Anlaşma koşulları arasında kötü anlayış ve kavrayışı giderici önlemler alınmadıkça, orduları terhis edecek ve İngilizlerin her dediğine boyun eğecek olursak, aç gözlülerin önüne geçmeye olanak kalmayacaktır”.

“İngilizler’in , kandırıcı işlem, öneri ve davranışlarını İngilizler’den çok haklı ve nazik gösterecek ve buna karşılık iyi görünmeyi üstlenici buyrukları uygulamaya yaradılışım el vermediğinden ve oysa ki, Başkomutanlık Genelkurmay Başkanlığı’nın ilkesine uygun davranmadığımda, birçok suçlamalar altında kalmaklığım doğal bulunduğundan, komutayı hemen bırakmak üzere yerime atayacağınız kişiye buyruğun ivedilikle bildirilmesini özellikle dilerim” diyerek tamamlamıştır. (Onar, 1995: 20), (Belen, 1983: 17)

Anlaşıkların baskısı ile kaldırılmaya çalışılan Yıldırım Orduları Grubu’nun adı, Atatürk’ün önerisi ile Yıldırım Grubu edildiğinden örgüte dokunulmamış, Atatürk de 5 Kasım 1918’den başlayarak Yıldırım Grubu Komutanı sanını kullanmış, ancak padişah emriyle Harbiye Nezareti’nden gönderilen; 8 Kasım 1918 tarihli yazı (Atase, 1999: 3) ile: “Mustafa Kemal Paşa’ya İskenderun’un boşaltılması ve teslimi hakkında Amiral Galtrop’dan gelen telgraf üzerine ilişik emrin verilmiş olduğu ve cevabının da akte sunulduğu, Yunan gemilerinin boğazdan geçmesine ne yazık ki karşı gelinemeyeceği ve İstanbul’da güvenliğin Osmanlı Devleti’nce sağlanabileceğinden İngiltere Hükümeti’nin güven duyduğu, çok gizli olarak amiral Galtrop tarafından bildirilmiş olduğu ve Harbiye Nezareti’ne gelmesi hakkındaki emrin ertelendiği bildirilmiş”, daha sonra, 10 Kasım 1918 günü görevinden alınmış (Onar, 1995: 18-24)¹⁰ bir süre sonra da örgüt dağıtılmıştır. Böylece Mustafa Kemal’in Birinci Dünya Savaşı’ndaki görevi sona ermiş oldu.

2. MUSTAFA KEMAL’İN İSTANBUL’A GELİŞİ VE KURTULUŞ ORGANİZASYONLARI

Yıldırım Orduları lağvedildikten sonra, Mustafa Kemal Paşa’nın hayatında askerlikten siyasete doğru olaylar hızlı bir şekilde gelişmeye başlar. Öğrencilik yıllarından itibaren devlet yönetimi ile ilgili konularda düşünüp tartışmaya alışık olan Mustafa Kemal, Birinci Dünya Savaşı’nın bitip, Osmanlı Devleti’nin çöküntüye uğradığı bir durumda, memleketinin siyasi durumunu da düşünmeden duramaz. Kendi düşüncelerinin yanı sıra yaşanan gelişmeler, onu ister istemez siyasi bir oluşumun içerisine atar. Henüz Suriye’den ayrılmadan önceki olayları anlatan Mustafa Kemal Paşa, Falih Rıfki Atay’a, İstanbul’a neden ve nasıl geldiğini şöyle açıklar: (Atay, 1944: 5)

- “Bir gün İzzet Paşa beni makine başına çağırdı, Kabinenin istifa ettiğini söyleyerek İstanbul’da bulunmaklığım münasip olacağını söyledi. Ben bundan Payitahtta ahvalin karıştığı manasını çıkardım. Kumanda ettiğim ordular grubu da kaldırılmış olduğu için, İstanbul’a hareket ettim”.

¹⁰Mustafa Kemal, Başbakan (Sadrazam) Ahmet İzzet Paşa’ya çektiği telgrafla gelecekte kaldırılma tehlikesi olduğundan bunun şimdiden kaldırılması ile gelecekte de tarihsel bir ad olarak herhangi bir komutanlığa dönüştürülmesi sonucu korunabileceğinden manevi etkisi büyük olan Yıldırım Orduları Grubu adının Yıldırım Grubu adı ile korunmasını istemiştir.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 14

Nisan – 2008

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

İstanbul'a çağrılış sebebi buradan da anlaşıldığı gibi tamamen siyasidir. Bu arada İstanbul'da padişahın yakını olan Damat Ferit Paşa, hükümeti zor duruma düşürecek çalışmalar yapınca, önce Rauf Bey padişahla konuşmaya çalıştı, padişahın aldığı cevap biraz sertlikle söylenen; "Beyefendi, bizim millet koyun sürüsü gibidir, başında bir çoban ister, işte o çoban benim" (Kinross, 1994: 170-171) oldu. Bu ortamda İzzet Paşa'ya, padişahın anayasaya aykırı davrandığını söyleyerek istifa etmek kalıyordu. İşte bu ortamda İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa, ilk önce İtilaf Donanması'yla karşılaştı. İngiliz Donanması ile aynı gün (13 Kasım 1918) İstanbul'a gelmiş olmaları büyük bir tesadüf eseri idi. Fakat bu manzara karşısında yaveri Cevat Abbas'a, söylemiş olduğu, hayatının bundan sonraki dönemini yönlendirecek olan söz: - "*Gelirler ve bir gün, geldikleri gibi giderler*" (Jaeschke, 4). olmuştu. Bu ifadedeki kararlılık o günün şartlarında anlaşılmamış, hatta önemsenmemiş olabilir. Ancak bu söz onun karakterini ve hedeflerini gösteriyordu. Ahmet İzzet Paşa, hükümetin istifasının sunmak için Yıldız Sarayı'na gittiğinde, Padişah istifayı kabul etti ve İzzet Paşa'ya veda ederken;

- "Fena oluyorum... Pencereden dışarı bakamaz oldum... Bunları görmeye dayanamıyorum" diyor, boğazdaki gemileri gösteriyordu. (Kinross, 1994: 170-171)

Yukarıdaki iki konuşma metni bu iki ayrı şahsiyetin olaylar karşısındaki tepkilerini dile getiriyor, bu da padişahlıkla yönetilen bir ülkeden neden Mustafa Kemal'e ihtiyaç duyulduğunun göstergesidir. Bir ay kadar görevde kalan İzzet Paşa Hükümeti böylece iktidardan ayrılmış oldu. Bu istifayı uygun bulmayan Mustafa Kemal, (Bayur, 1990: 233) İzzet Paşa'yı daha milliyetçi bir kabine (Aybars, 1984:133)¹¹ kurmaya razı etti ve sadrazamlığa getirilmeye çalışılan Tefik Paşa Kabinesi'ni düşürmek için kulis çalışmaları yaptı. (Turan, 1991: 153)¹² Mustafa Kemal ilk defa siyasi bir ortamda bulunuyordu. Milletvekillerinin çoğu gerçeklerin farkında gibi görünmelerine rağmen; İttihatçıların bazılarının kendilerini suçlu hissetmeleri ve başlarına gelebileceklerden korkmaları, hükümeti ve padişahı kızdırmak istememeleri, ülkeyi terk etmiş ittihatçıların ileri gelenlerinin Mustafa Kemal'e karşı kuşku duymaları Fethi (Okyar) Bey'e güvenmemelerinden (Bayur, 1990: 233-234) oylama sonucunda Tefik Paşa Kabinesi güvenoyu almıştı. (Kinross, 1994: 172) Bu görüşmeler sırasında Meclis-i Mebusan'da yapılan görüşmelerde ermeni ve Rum mebusların Türk Milleti'ni suçlayıcı konuşmaları meclisin Türk Milleti için bir kurtuluş ümidi taşımadığını göstermekteydi. (Bayur, 1990: 234-235) Meclisin varlığının ülkede millet iradesinin etkili olması için yeterli olmadığını anlayan Mustafa Kemal, padişahla görüşmeyi denedi. Bu olayı Atatürk'ün kendisinden dinleyip yazan, Falih Rıfki Atay, şöyle anlatır: (Atay, 1944: 6-7)

¹¹ Mustafa Kemal, kabinede Harbiye Bakanı olarak yer almak ve böylece; ordunun terhisini, silah ve cephanenin İtilaf Devletlerine teslimini engelleyebilmek istemiş fakat başaramamıştır.

¹² Aynı nedenle Minber Gazetesinde de Tefik Paşa'ya karşı bir eleştiri kampanyası açılmıştı.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 14

Nisan – 2008

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

“Meclisten çıkınca Almanya seyahatindeki tanışıklığa güvenerek, saraya telefon etti. Vahdettin’in kendisini kabul etmesini rica etti. Maksudı padişahla açık konuşmak, tedbir diye düşündüğünü açık söylemekti. Bu ricasını bildirecek zat, hocası Naci Bey’di (Mebus General Naci Eldeniz). Kendisine maksudını ima bile etti:

- Naci Bey’in o gün veya ertesi gün için bir mülakat almağa elinden geldiği kadar çalıştığına şüphe yoktu. Fakat kafasındaki kararını gizleyen Vahdettin, saflıktan gelerek, önümüzdeki Cuma Selamlığı’na gelmekliğimi ve benimle orada konuşacağını tebliğ etti. Cuma’ya birkaç gün vardı. Beklemekten başka ne yapabiliyordum? Cuma günü selamlığa gittim ve dışarıda bekleyenlerce hayli tefsire uğrayan mülakatta bulundum. Konuşma uzun sürdü. Ancak konuştuklarımız çok kısa idi. Ben sözüme başlangıç ararken, padişah beni önledi, dedi ki:

- Bilirim ki ordunun zabitleri ve kumandanları sizi severler. Bana teminat verebilir misiniz ki onlardan bana bir fenalık gelmeyecektir”. Böyle bir sorunun sebebinin ne olduğunu hemen kavrayamadım.

- Orduya ait bazı malumat mı var, efendim? diye sordum. Gözlerini kapadı, ne evet ne hayır dedi, yalnız sorularını bir daha tekrar etti.

- Gerçi dedim, ben İstanbul’a geleli birkaç gün var. Buradaki vaziyeti tamamiyle bilmiyorum. Yalnız ordu kumandan ve zabitlerinde zatı-şahanenize karşı bir cereyan olması için sebep görmüyorum. Anlaşılmaz bir tavırla ilave etti:

- Yalnız bugünden bahsetmiyorum, bugünden ve yarından...

Bu son cümle beni şüpheye düşürdü. Demek yarın padişah öyle bir hareket yapabilir ki ordunun vatanını seven kumanda ve zabıt heyeti bundan müteessir olabilir. Padişahın verilmiş bir kararı olmalı idi. Biz ise bu kararın ne olduğunu bilmeyen veya anlamak istemeyen kimselerle konuşuyorduk. Zatı şahane gözlerini açarken ayağa kalktı, şu sözlerle mülakata son verdi:

- Siz akıllı bir kumandansınız. Tecrübesiz arkadaşlarınızı tenvir edeceğinizden eminim” (Atay, 1944:6-7).

Bu görüşme neticesinde Mustafa Kemal Vahdettin’den umudunu kesmiş, ondan hayırlı bir şey beklememenin yanında, her şeyin bekleneceği inancıyla ayrılır. Duruşunu ve alacağı tedbirleri buna göre düşünecektir. (Bayur, 1990: 239)

Halide Edip (Adıvar)’in aktardığına göre, bu görüşmenin yapıldığı gün padişah, özel hekimi Reşat Paşa’yı Rauf (Orbay) Bey’e göndererek kendisiyle konuşmak istediğini bildirmiş, ancak Rauf Bey artık bakan olmadığını öne sürerek bu çağrıya uymamıştı. Bunlara bakarak padişahın arkadaşlar grubunun girişimlerinden haberli bulunduğunu ve bundan belirli bir kuşku duyduğunu ortaya koymuş, kısa bir süre sonra

Mebuslar Meclisi padişah iradesi ile kapatılmıştı. (Turan, 1991: 154)

Bu dönemde İstanbul’da, Mustafa Kemal, arkadaşı Fethi (Okyar) Bey’le birlikte Minber (Kürsü) Gazetesi’ni çıkarmaya karar verdi. Sahipliğini Fethi Bey, Sorumlu Müdürlüğünü de Dr.Rasim Ferit (Talay)’in üstlendiği gazete 2 Kasım’da yayına başladı. 17 Kasım tarihinde bu gazetede yayınlanan bir mülakatta, Mustafa Kemal muhabirin kendisine ordu ve siyaset ilişkisi hakkında yönelttiği soruya; bir asker olarak siyasetle uğraşmadığını, siyaseti askerliğin ve ordunun uğraş alanı dışında gördüğünü belirterek, bir komutan olarak, “kutsal vatanımızın ve bahtsız ulusumuzun kurtuluşunu ve yararını ilgilendirdiği için” devletin siyasetin akışına ne yolda katıldığını düşünmekten geri kalmadığını söylemiştir. (Turan, 1991: 153)

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul’a geldikten sonra bir süre Pera Palas’ta kalmış, daha sonra Şişli’de bir ev kiralayarak arkadaşlarıyla burada görüşmeler yapmıştı. Ali Fuat Paşa, Kâzım Karabekir Paşa ve İsmet Bey ile yapılan görüşmelerde İstanbul Hükümetleri’nin ve padişahın, İngilizlerin etkisi altında olduğu (Onay, 1995: 37)¹³, İstanbul’da kalmanın anlamının kalmadığı ve Anadolu’ya geçmenin gerektiği düşünülüyordu. (Bayur, 1990: 166)¹⁴

Padişah ve çevresi ise bambaşka düşünceler içerisinde idi. Savaş sonrasında İslâm ve Turan İmparatorlukları hayalinin çökmesiyle Osmanlı Devleti’nin hala İslâm dünyasında hilafet ile, Anadolu’nun bir parçasındaki Türkler üzerinde de saltanat şeklindeki egemenliği en mantıklı çözüm gibi görünüyordu. “Varlığının İngiliz siyasetinin himayesinde garanti edildiği sanısında olan Padişah için ulusal bir savaşa girmeyen en küçük bir zorunluluk bile yoktu, onun açısından önemli olan halifelik sayesinde ulusal bağımsızlığın üstünde olan taht egemenliğidir”. (Berkes, 1978: 468) Bu durumda Osmanlı egemenliği ile Türk halkının çoğunluğu arasındaki bağ kopmuştu.

1919 Şubatında Padişah, hükümeti değiştirdi. Tevfik Paşa’yı görevinden aldı, yerine eniştesi Damat Ferit Paşa’yı getirdi. Ferit Paşa’nın, milliyetçilerin gözünde itibarı yoktu. Ama İngilizler onu, güven verici, batı tipi tam bir Türk efendisi sayıyorlardı. Damat Ferit aradıkları kişinin ta kendisiydi. (Kinross, 1994: 180) İstanbul’da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe’tan İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon’a gönderilen raporda; Damat Ferit Paşa’nın İngiliz yardımından, hatta mandasından yana olduğu, padişahın da yalnız kişisel güvenliğini düşündüğü belirtilmekteydi. (Şimşir, 1992: 3)

¹³ Ahmet Talat Onay; “Bugün İstanbul’da hakim olan İngilizler, İngilizler’in cebren mevkii ikbale getirdiği Ferit Paşa Kabinesi’nin İngiliz sürgünleri altında muhafaza olunan padişaha istediklerini yaptırdıklarından” bahseder.

¹⁴ Hikmet Bayur, Atatürk’le yaptığı bir konuşmada bu günlerden istediğiniz olsaydı ne yapardınız? Sorusuna “padişah ve hükümeti alıp Anadolu’ya çekilir, bırakışına ve barış görüşmelerini oradan idare ederdim” dediğini belirtmektedir. (Bayur, 1990: 166) Bundan da anlaşılıyor ki, zaman kazanarak güvenli Anadolu’da bir an önce mücadelenin başlatılacağını vurgulamaktadır.

Vahdettin ve Damat Ferit Paşa merkezi yönetimde milliyetçilere, özellikle ünlü kişilere yer vermeyi düşünmüyorlardı. Onlara göre “...her ulusal ya da yöresel huzursuzluk, karışıklık, Bağlaşıklar’dan beklenen insafli kararın ters yönde çıkmasını etkileyebilir ve Mondros Bırakışması’nın hükümlerine uygun olarak ülkenin daha fazla işgalini sağlayabilir. Kendini yönetmekten aciz olan bir ulusun toprakları alınıp bu kötü yönetimden büyük gürültüyle şikayet eden Osmanlı azınlıklarına özerk yurt parçaları olarak verilebilirdi”. (Ergil, 1981: 98) Ülkenin içinde bulunduğu bu zor durumdan kurtarmak çareleri düşünülürken, en aşırı yol olan padişahı tahttan indirerek, istediği hükümeti kurmak için ihtilal yapmayı dahi düşünmek, yönetimden umudun tükendiği an olmalı. Ancak kısa sürede görülmüştür ki yabancı işgali altındaki İstanbul’da böyle bir deneme ancak zarar getirir. (Bayur, 1990: 286)

2.1. MONDROS MÜTAREKESİ SONRASI MİLLETİN SAVUNMA REFLEKSİ

Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra İttihat ve Terakki’nin yönetimden uzaklaşması ve Rauf Orbay’ın gazetecilere iyimser bir açıklama yapması üzerine halkta geçici bir ferahlık meydana gelmişti. (İlgazi, 2002: 227) Fakat bu arada İtilaf Devletleri Mütareke hükümlerine dayanarak Anadolu topraklarını I. Dünya Savaşı içinde, aralarında yaptıkları gizli anlaşmalara göre işgale başladılar. Kısa zamanda Anadolu’da büyük ölçüde işgal orduları askeri birikti. Yunanistan, Lloyd George’un planı gereğince ve Venizelos’la yaptığı anlaşma sonucu 15 Mayıs 1919 da İzmir’e asker çıkardı. (Aybars,1998: 22) Anadolu topraklarının işgali ile Türk Ulusu ve Vatanı parçalanarak bağımsızlığını kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Anadolu halkı işgaller karşısında hiç vakit kaybetmeden kendi bölgesindeki insanlarla bir araya gelerek basın yoluyla protestolarda bulunmaya, mitingler yapmaya, cemiyetler kurmaya, örgütlenmeye, hatta silahlanmaya başladı. 26 Kasım 1918’de İzmir’de Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti, 1 Aralık 1918’de Edirne’de Trakya Paşaeli Cemiyeti, 4 Aralık 1918’de merkezi İstanbul’da Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. (Yavuz, 1990: 40)

İngilizler Türk Ulusu’na doğu uluslarına bakıldığı gibi bakmakta, padişah elde edilince bütün ulusun da avuç içinde olacağını düşünmekteydiler. “Lloyd George’un planı Yunanistan’ı yeter derecede güçlendirmek ve Güney Kafkasya’da Rusya ile Türkiye arasında kalmış olan hükümetlere her çeşit yardımı yapıp, Türkiye’yi doğudan ve batıdan istila ve baskı altına almak, içeriden de ihanetleri ve gerici hareketleri kışkırtmak yoluyla parçalamaktı”. (Aybars, 1998: 21-22)

İngiliz Yüksek Komiseri Horace Rumbold’un 1918-1920 yıllarında Türkiye değerlendirmesine göre; “...Halka göre müttefikler; otoritenin mirasçıları olarak pek o kadar işgalci fetihçiler olarak görünmüyordu. Ulusal varlığın pek bilincinde olmayan Padişahlar ya da komite tarafından berbatça yönetilmeye alışık olan halk, tüm fiziksel güçlerle donatılmış yeni gelenlerin Abdülhamit ve İttihat Terakki’nin yaptığı gibi

ülkenin denetimini üstlenmelerini doğal karşılımlardır”. (Özgiray, 101-103)

Ergün Aybars’ın değerlendirmesine göre, Anadolu halkı yıllarca süren savaşlara eşini, çocuklarını, babalarını göndermekten yorulmuş, yokluk, açlık, hastalıktan perişan olmuş savaş yılmı, bir ulus olarak kalmıştı. Bu yüzden bozguncu propagandalara kanan Türkler de vardı. Padişahın vergi ve askerliğı kaldırdığını ve düşmanın gücünün üstünlüğünü ileri sürmekte ve düşmana karşı konmadığı takdirde adaletin büyüklüğünün propagandasını yapıyorlardı. Savaşın sıkıntısı bütün ulusu etkiledi, savaştan ve savaşın sorumlusu olarak kabul edilen askeri üniformadan nefret edildi. Bu bıkkınlığı, daha sonra İngilizler, Osmanlı Hükümetleri ve Padişah B.M.M.’ne karşı kullanacak, ayaklanmaların çıkmasına yol açacaktı. (AYBARS, 1984: 101, 1998: 152)

2.2. MUSTAFA KEMAL PAŞA’NIN III. ORDU MÜFETTİŞLİĞİ GÖREVİNE GETİRİLMESİ

2.2.1. GÖREVİN ORTAYA ÇIKIŞI

Samsun’da görevli İngiliz Komutanı, Yunanlıların bağımsız bir Pontus Krallığı kurmak hülyasını güttükleri bu bölgedeki durumu açıklayan bir rapor göndermişti. Yüksek Mütareke Komisyonu bu raporu, Damat Ferit Paşa’ya ileterek hükümetin Rum köylerini Türk tecavüzünden korumak, kanun ve düzeni yeniden kurmak için derhal önlem alınmasını istedi. İngiliz yetkililer bu şikayetleri başkente yansıtmaya başlayınca bu bölgeye güçlü bir Türk komutanın atanması ve asayişi sağlaması ihtiyacı ortaya çıktı. İngilizler Türk saldırıları önlenmediği takdirde, kendilerinin duruma el koyacaklarını bildirdiler.

Osmanlı Hükümeti bu durum karşısında hem ülkenin yeni bölümlerinin işgalini önlemek, hem de iyi bir barış anlaşması için İngilizlerin önerilerini dikkate almak zorunda kaldı. (Ergil, 1981: 98) İngiliz isteklerinin yanı sıra bölge halkının güvenliği sağlanamazsa devlete karşı da bağımsızlık savaşı çıkacağından şüphe ediliyordu. Bu nedenlerle güvenliği sağlamak amacıyla bölgeye etkili bir komutanı göndermek gerekiyordu.

Karadeniz Bölgesi’ndeki bu sorun, aslında Fatih Sultan Mehmet tarafından Trabzon’un alınmasıyla tarihe karışan Pontus Rum İmparatorluğu’nun canlandırılmaya çalışılmasından başka bir şey değildir. Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmaya başlamasıyla bu bölgedeki Rumlar, Pontus Devleti’ni yeniden kurmaya çalıştılar. Pontusçular bu çalışmalarında Yunanistan ve Amerika’dan yardım görüyorlardı. Pontus Cemiyeti, 1904 yılında Merzifon’daki Amerikan Koleji öğretim ve idare kurulunun çalışmalarıyla kuruldu. Yunanlılar bu amaç için elli yıl içinde Samsun’a otuz bin Rum getirdiler. Birinci Dünya Savaşı’nda bu Rumlar casusluk ve sabotaj yaptılar, Rusları kurtarıcı olarak karşıladılar. Rusların çekilmesiyle cemiyet tekrar gizli olarak çalışmaya başladı. Pontusçular bastırdıkları haritalarda, merkezi

Samsun olmak üzere Batum'dan İnebolu'ya ve Kastamonu, Çankırı, Yozgat, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum, Gümüşhane ve Erzincan'ın bir kısmını içine alan toprakları Pontus Devleti olarak kabul ediyorlardı. (Aybars, 1998: 124)¹⁵ Ayrıca Mukaddes Anadolu Rum Cemiyeti adıyla terörcü ikinci bir cemiyet daha kuruldu. Çalışmaları sadece propagandayla kalmıyor, çeteler kurup bölgede tehlike oluşturuyorlardı. Rumlar davalarını haklı çıkarmak ve işlerini kolaylaştırmak için bölgedeki Türkler'in savuma amaçlı yaptıkları çatışmaları, kendilerine yönelik katliamlar yapıldığını iddia ederek yardım istemeye başladılar. (Aybars, 1998: 124-125)¹⁶ Bu projelerinde dayanak noktaları Wilson İlkelerinin Osmanlılarla ilgili maddesi olacaktı. Rumların Osmanlı Devleti'nin dağılmaya başlaması üzerine Megalo İdea çerçevesinde kendilerine yurt açma çabalarıyla, İtilaf Devletlerinin işgallerini kolaylaştırma çalışmaları sırasında ortaya çıkan bu görevle Mustafa Kemal kendi ideallerini gerçekleştirme fırsatı bulacaktı.

2.2.2. MUSTAFA KEMAL'İN BU GÖREVİ ALMASINI SAĞLAYAN ETKENLER

2.2.2.1. MUSTAFA KEMAL'İN ANADOLU'YA ÇIKMA İDEALİ

Mustafa Kemal, öğrencilik yıllarından itibaren memleket meselelerine ilgi duymuş, Türk ve Dünya Tarihini çok iyi incelemiş, sırf bu nedenle çok zor şartlarda Fransızca öğrenmeye özen göstermiş, Avrupa Tarihini Fransızca eserlerden okumuştur. Bu nedenlerle Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu her dönemde çok iyi değerlendirebilmişti. Avrupa'da hızla yayılan Milli Devlet anlayışını takip etmiş, Milli Egemenlik, Demokrasi, Milliyetçilik gibi düşünceleri çok uluslu bir imparatorluğun çocuğu olarak, bizzat yaşayarak öğrenmişti. (Cebesoy, 1999: 22)¹⁷

---

¹⁵ 1920 yılında Merkez Ordusu kurulduktan sonra, koleje yapılan bir baskında, Pontus haritaları ve buranın Yunanistan'a katılmasına ait çeşitli kitaplar ele geçti. Durum, kolejin Amerikalı Direktörü White'in yazmış bulunduğu bir mektubun ele geçmesiyle açıkça anlaşıldı. Mektupta Müslümanlık, Türkler'in liderliğinde Hıristiyanlığın en büyük düşmanı olarak gösterilip, Türkiye'nin parçalanması isteniyordu.

¹⁶ Cemiyet, S.S.C.B.'den Troçki'ye mektup yazarak yardım istedi. 15 Kasım 1919'da da Barış Konferansından, Türkler'in katliam yaptıkları hatta bu yüzden Rumların Bolşevik tehlikesine rağmen Rusya'ya göç ettiklerini ileri sürdüler. 24 Nisan 1920'den sonra Merkez Ordusu kurulmasıyla onbin kişilik ordu 1921'de bastırma hareketine başladı. Samsun'daki metropolit ve papazlar yıkıcı çalışmaları yüzünden İstiklal Mahkemesi'ne verildiler. Rumlar, çetecilikle büyük tahrip yapmışlardı. İstiklal Mahkemesi, bölgedeki her yerden Rumların sebep olduğu ve İslâm ahaliye yapılan kötülük hakkında rapor istedi. Bütün kaymakamlıklardan dehşet verici raporlar geldi. Bu raporlardaki yağma ve cinayetlerin ölçüsü mahkemeyi oldukça etkiledi. 6 Şubat 1923 tarihine kadar Pontus tehlikesi yok edildi. 10.886 çeteci zararsız duruma sokuldu. 11.188 asi öldü. Geri kalan Rumlar 1923 senesi başlarında Yunanistan'a göç etti. B.M.M. Hükümeti bu bastırma hareketinde hukuk anlayışına sadık kalabilmek, suçluların askeri birlikler tarafından katledildiği düşüncesini yıkmak amacıyla, cezaların mutlaka B.M.M.'nin olağanüstü mahkemeleri olan İstiklal Mahkemesi'nce verilmesini istiyordu. Başkumandan Mustafa Kemal Harp Divanlarının bile yargılama yapmasını istemiyordu (yeterli bulmuyordu). Suçlular hakkındaki idam kararları; memleketin bir kısmını ayırarak hükümet kurmak, teşvik etmek ve çete kurarak ahaliyi katil ile aynı zamanda asker kaçağı oldukları için vatanlarına ihanet ettikleri gerekçesiyle verildi

¹⁷ Manastır Askeri İdadisi'nde ikinci sınıf öğrencisi iken başlayan Dömeke Meydan Savaşı'nda zafer kazanılmasına rağmen Yunanistan'ın Osmanlı topraklarına geri dönmesinin engellenmesine şahit olması onu çok etkilemiştir.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694 – 528X

Sayı: 14

Nisan – 2008

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

İstanbul’da bulunduğu yıllarda ülke sorunlarıyla daha yakından ilgilenmeye ve çözüm yolları aramaya başladı. Kendi devresindeki arkadaşları Meşrutiyeti çözüm olarak görürlerken O, Türk Milleti’nin ihtiyacı olan yönetim şeklinin Cumhuriyet olduğunu düşünüyordu. Henüz genç bir subay olduğu ve Osmanlı İmparatorluğu’nun büyük bir çöküntü içinde bulunduğu yıllarda, İmparatorluk çöktükten sonra yerine çağdaş bağımsız bir Türkiye kurulması düşüncesindeydi. İmparatorluğun yıkılmasından sonra, bedelinin Türkler’e ödeteceğini sezdiği için daha 1907 yılında “Milli Sınırlar” kavramı amaçladığı bir konuydu. (Aybars, 1998: 169-170) Balkan Savaşları, İmparatorluğu, Avrupa’daki topraklarından etmiş, Dünya Savaşı da Arap topraklarını elinden almıştı. Bu yenilgiler kendisine acı gelmekle beraber, Mustafa Kemal bu toprakların kaybına o kadar üzülüyordu. Bunun kaçınılmaz bir sonuç olduğunu görebiliyordu. Geriye kalan, atalarının bereketli topraklarında killi bağımsız bir Türkiye hayalini Halep’te (Kinross, 1994: 158)¹⁸ çok somut bir şekilde düşünebiliyordu.

Mütarekeden sonra herkesin teslim olmasına karşılık, Mustafa Kemal Paşa, savaşın bitişinden dolayı değil, yeni bir savaşı başlatmak üzere İstanbul’a geldi. Öncelikle Mütareke hükümlerinin uygulanması esnasında Türk Milleti’nin zarar görmesini engellemek, Rusya’da gelişen Bolşevik İhtilali’ne karşı güçlü ve tarafsız bir Devlet olmak gereğini İtilaf Devletleri’ne anlatabilmek için hükümetin içinde yer almak istemiş (Aydemir, 1966: 380-384) bu amaçla bir taraftan padişah ve hükümet üyeleriyle görüşmeler yaparken bir taraftan da arkadaşlarıyla memleketin durumu hakkında fikir yürütmeye devam etmiştir. (ATAY, 1944: 8-11)

Bu görüşmelerde arkadaşları onun Anadolu’ya çıkacağını anlıyordu belki, fakat Mustafa Kemal, böyle bir kararı yokmuş gibi görüşmelere devam ediyordu. Kendisinde ideal haline gelen bu kararını zamanı gelmeden açıklamanın doğru olmayacağını düşünüyordu. Ali Fuat Paşa ile görüşmelerinde Türk Milleti’ni kurtarmak için nasıl bir mücadeleye atılacağı gerçeği ortaya çıkmıştır. Ali Fuat Paşa hatıralarında bu noktaya değinerek (Kinross, 1994: 185): “Kemal Paşa eğer bir vazifeye kendisini tayin ettirmezse Anadolu’da en itimat ettiği bir kumandanın yanına gideceğini ve ilk defa işe oradan başlayacağını söylüyordu” diyerek, Mustafa Kemal Paşa’ya “...ben ve kolordum daima emrindedir” şeklinde cevap verdiğini anlatmıştır. Kâzım Karabekir’in ziyareti ise Mustafa Kemal’in kesin kararını ortaya çıkardı. Şimdi Anadolu’da biri ortada, biri de doğuda olmak üzere iki ordunun desteğine güvenebilirdi. Refet Bey’de Anadolu’da bir görev alacaktı. Ama cevabı bilinmeyen bir soru vardı: Anadolu’ya nasıl gidilecekti? Bu sorunun cevabını, hiç ummadığı halde işgal kuvvetleri kendileri verdiler.

---

¹⁸ Halep’te Türk askerlerine karşı İngiliz saldırılarının yanı sıra Arap halkın nasıl eziyet ettiğini İngiliz Hemşire anlatır.

2.2.2.2. PADİŞAH VE İSTANBUL HÜKÜMETİNİN ETKİSİ

Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa aracılığı ile İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey ile, daha sonra Başbakan Ferit Paşa ile tanışmış, Ali Fuat Paşa'nın Babası İsmail Fazıl Paşa da Mustafa Kemal'i güvenilir bir komutan olarak tanıtmıştır. (Belen, 1983: 65) İngilizlerin Rumlar konusundaki raporunu Mütareke Komisyonu Damat Ferit Paşa'ya ileterek hükümetin Rum köylerini korumak için gerekli önlemleri almasını eğer bunu yapmazsa işgal kuvvetlerinin gerekeni yapacağını söyledi. Damat Ferit Paşa ilk önce İçişleri Bakanı Mehmet Ali Bey ile görüştü. Daha önce Mustafa Kemal ile görüşmüş ve ona yardım sözü vermiş olan Mehmet Ali Bey, durumun İstanbul'dan denetlenemeyeceğini, yerel makamların da bununla başa çıkamayacaklarını söyleyerek çözüm olarak oraya Hükümetin kendisine güvenebileceği bir subayı Samsun'a göndermeyi önerdi. Ferit Paşa bu işi yapabilecek subayı göstermesini isteyince de Mehmet Ali Bey, Mustafa Kemal'i öne sürdü. (Kinross, 1994: 187) Harbiye Nazırı Şakir Paşa Mustafa Kemal'i makamına davet ederek durumu anlatmış, kendisinin münasip görüldüğünü söylemiştir. Mustafa Kemal memuriyetine bir şekil vermek gerektiğini ve bunu Genelkurmay Başkanı ile görüşerek tespit etmek için izin istemiştir. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, hasta olması nedeniyle Mustafa Kemal, II. Başkan Kazım (İnanç) Paşa ile buluşup bu görev için Mersin'li Cemal Paşa'nın II. Ordu Müfettişliğine atanmasıyla güncellik kazanan 9. Ordu Müfettişliğini (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1973: 26)¹⁹ uygun bulmuşlardı. Harbiye Nazırı Şakir Paşa, 30 Nisan 1919 tarihli yazı (ATASE, 1999: 12) ile lağvedilen Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Tuğgeneral Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Kıtaaatı Müfettişliğine tayin olduğunu bildirmiştir. Verilen yetkilere Mustafa Kemal Samsun'dan başlayarak bütün Doğu Vilayetlerinde bulunan kuvvetlerin kumandanı olmayı ve bu kuvvetlerin bulunduğu vilayetlerin valilerine doğrudan doğruya emir verebilmek ve bir de bu bölge ile herhangi bir temasta bulunan askeri ve idari makamlara emir verebilme yetkisini eklettirmiştir. Yazılan müsveddeyi Harbiye Nazırına göstermek üzere odadan çıkan Kâzım Paşa döndüğünde Sadrazam Paşa'nın talimatnameyi imzalamayacağını Şakir Paşa'nın da imzalamaktan çekindiğini fakat "mührümü basarım" dediğini ilettili. Hatta "Bana mührünü verdi ve bas dedi!" diyen Kâzım Paşa'ya Mustafa Kemal "O halde talimatnameye Mustafa Kemal Paşa lüzum gördükçe doğrudan doğruya Sadrazam Paşa ile muhabere eder kaydını da ilave edelim". Böylece Kâzım Paşa, böyle bir madde daha ilave ederek, görev emri yazıldı ve Şakir Paşa'nın makam mührü basıldı. (Atay, 1944: 19-20) Damat Ferit Paşa kendisini Başbakanlıktan düşürmeye çalışan Mustafa Kemal'i Başkentten uzağa göndermek istiyordu. (Turan, 1991: 156) Hükümet açısından Mustafa Kemal'in İttihatçı olmayışı ve Padişahın Fahri Yaveri olması önem taşıyordu. Padişah ise Almanya seyahatinde tanışmış olduğu Mustafa Kemal'e iyi bir asker olarak güveniyordu. "Fakat böylesine genişletilmiş yetkilerle Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gidişinden ne İstanbul'daki İtilaf kuvvetleri komiserleri ne Padişah ne Hükümeti ne de Damat Ferit Paşa memnundu". (Yavuz, 1990: 44)

¹⁹ Mustafa Kemal' in 30 Nisan 1919 'da eline verilen talimatnamede görevin adı 9. Ordu Müfettişliğidir. Sicil özetinde ise 9. Ordu 3. Ordu adını aldığı için (2 Mayıs 1919) 3. Ordu Müfettişliği olarak geçer.

2.2.2.3. İTİLAFLAR DEVLETLERİNİN TAVRI

İtilaf Devletleri Mustafa Kemal'in İttihatçı olmayışı ve Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na girilmesine karşı çıkması açısından Mustafa Kemal'e güveniyordu. Ayrıca Samsun'daki İngiliz İstihbarat yüzbaşısı Hoyland'ın İstanbul'daki İngiliz askeri istihbarat merkezine gönderdiği raporda (Şimşir, 1992: 3): Başta Mustafa Kemal Paşa ve yaveri Üsküp'lü Cevat Bey olmak üzere birçok kişinin İstanbul'dan sürülmeleri gerektiğinin bildirilmesi, etkili olmuştur. Ayrıca, Doğu Karadeniz kıyılarında bir takım Yunan faaliyetleri baş gösterince, Trabzon Metropolit'i Ocak 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'na müracaat ederek bu bölgede bağımsız bir Rum devleti'nin kurulmasını talep etmiş (Kurtuluş Savaşımız, 26) ve bu amacını kolaylaştıracak olan Müttefik işgaline yol açmak için huzursuzluklar oluşturmaya başlamıştı. Bunun üzerine, İstanbul Hükümeti, Doğu Karadeniz Bölgesi'nde duruma hakim olabilmek için harekete geçti ve Sadrazam Damat Ferit Paşa Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'yı 9. Ordu Müfettişliğine tayin etti.

SONUÇ

Mustafa Kemal Paşa, I. Dünya Savaşı'nın sonunda Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümeti tarafından yok farz edilen Türk Milletine, bağımsızlığını verebilmek ve kendi öz yurdunda milli bir devlet kurabilmek için; henüz Suriye'deki Yıldırım Orduları Komutanlığı'nda bulunmakta iken tehlikeyi göremeyen devlet yöneticilerini uyarmaya başlamıştır. 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldikten sonra da devlet adamları ve padişahla görüşmeler yaparak kurtuluş çareleri aramıştır. Mondros Mütarekesi'nin, İtilaf Devletleri'nin isteklerine göre uygulanmasını engelleyebilmek için kabinede yer almayı planlamış, ancak Osmanlı Devleti'nin başındaki yöneticilerin buna sıcak bakmaması bu planını engellemiştir. Hatta Mütareke'nin uygulanışına karşı çıkılırsa, İtilaf Devletleri'ni gücendirecekleri yönündeki görüşleri; onların Millete dayalı bir kurtuluş çaresinden yana olmadıklarını göstermiştir. Büyük bir devletin, muhtemelen İngiltere'nin himayesine muhtaç olduğumuzu düşünen insanlarla birlikte çalışarak İstanbul'dan, memleketin kurtulamayacağını düşünen Mustafa Kemal Paşa, milli sınırlarımızın bilincinde olan bir devlet adamı olduğundan, kurtuluşun Anadolu'ya çıkmakta olduğunu bu dönemde anlamıştır. Evet, Mustafa Kemal, fiilen askerlik dışında hiç devlette üst düzey yöneticilik yapmamıştı fakat, o tarihlerdeki duyguları, düşünceleri ve faaliyetleri onu askerlikten devlet adamlığına götüren yolu açmıştı.

Mustafa Kemal Paşa'nın, 16 Mayıs 1919'da başlayan yolculuğu, Büyük Önder'in ve Türk Milletinin doğum tarihi olan 19 Mayıs 1919'a götürür ve Türk Tarihinde seçkin yerini alır.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 14 Nisan – 2008

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKSANYAR, N. (2002), “**Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımları**”, Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı IV, C. 4, Ankara.
- AKŞİN, S. (1983), **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, C. 1, 2. Baskı, Ankara. ARMANOĞLU, F. (1975), **Siyasi Tarih**, 3. Baskı, Ankara.
- ATASE (1999), Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nezareti'ne Gelmesi Hakkında Padişah Emriyle İlgili Harbiye Nezaretinin Yazısı, **Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşının Başlatılmasına Dair Belgeler**, Ankara, (Ek-1, Ek 2).
- ATAY, F.R. (1944), **19 Mayıs**, 1. Baskı, Ankara, 1944.
- ATEŞ, S. (1991), **Atatürk Anadolu'ya Geçince**, 2. Baskı, Ankara. AYBARS, E. (1984), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I**, İzmir. AYBARS, E. (1998), **İstiklal Mahkemeleri**, 2. Baskı, İstanbul. AYDEMİR, Ş. S. (1966), **Tek Adam**, C. I, 3. Baskı, İstanbul.
- BAYUR, Y. H. (1990), **Atatürk Hayatı ve Eserleri I. Doğumundan Samsun'a Çıkışına Kadar**, Ankara.
- BELEN, F. (1983), **Türk Kurtuluş Savaşı**, 2. Baskı, Ankara. BERKES, N. (1978), **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, 1. Baskı, İstanbul. CEBESOY, A.F. (1999), **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, İstanbul. ERGİL, D. (1981), **Milli Mücadelenin Sosyal Tarihi**, Ankara.
- İLGAZİ, A. (2002), “**Atatürk Haftası Armağanı, 19 Mayıs'ın Önemi**”, Ankara. JAESCHKE, **Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi**.
- KINROSS, L. (1994), **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Çev. Necdet Sander, 12. Baskı, İstanbul.
- ONAR, M. (1995), **Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları**, Ankara.
- ONAY, A. T. (1995), **Milli Mücadele Yazıları**, 1. Baskı, M.E.B. Yayınları, İstanbul.
- ÖZGİRAY, A. “**İngiliz Yüksek Komiseri Horace Rumbold'a Göre 1918-1920 Yıllarında Türkiye**”, E.Ü. Sosyal Bilimler Fak. Dergisi, Sayı 2, s. 101-103.
- ŞİMŞİR, B. N. (1992), **İngiliz Belgelerinde Atatürk**, Belge No:3 , 2. Baskı, Ankara.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, (1973), **Türkiye Dış Politikasınının 50. Yıl, Kurtuluş Savaşımız (1919-1922)**, Ankara. TURAN, Ş. (1991), **Türk Devrim Tarihi-I**, 1. Baskı, İstanbul.
- YAVUZ, Ü. (1990), **Atatürk İmparatorluktan Millet Devlete**, 1. Baskı, Ankara.